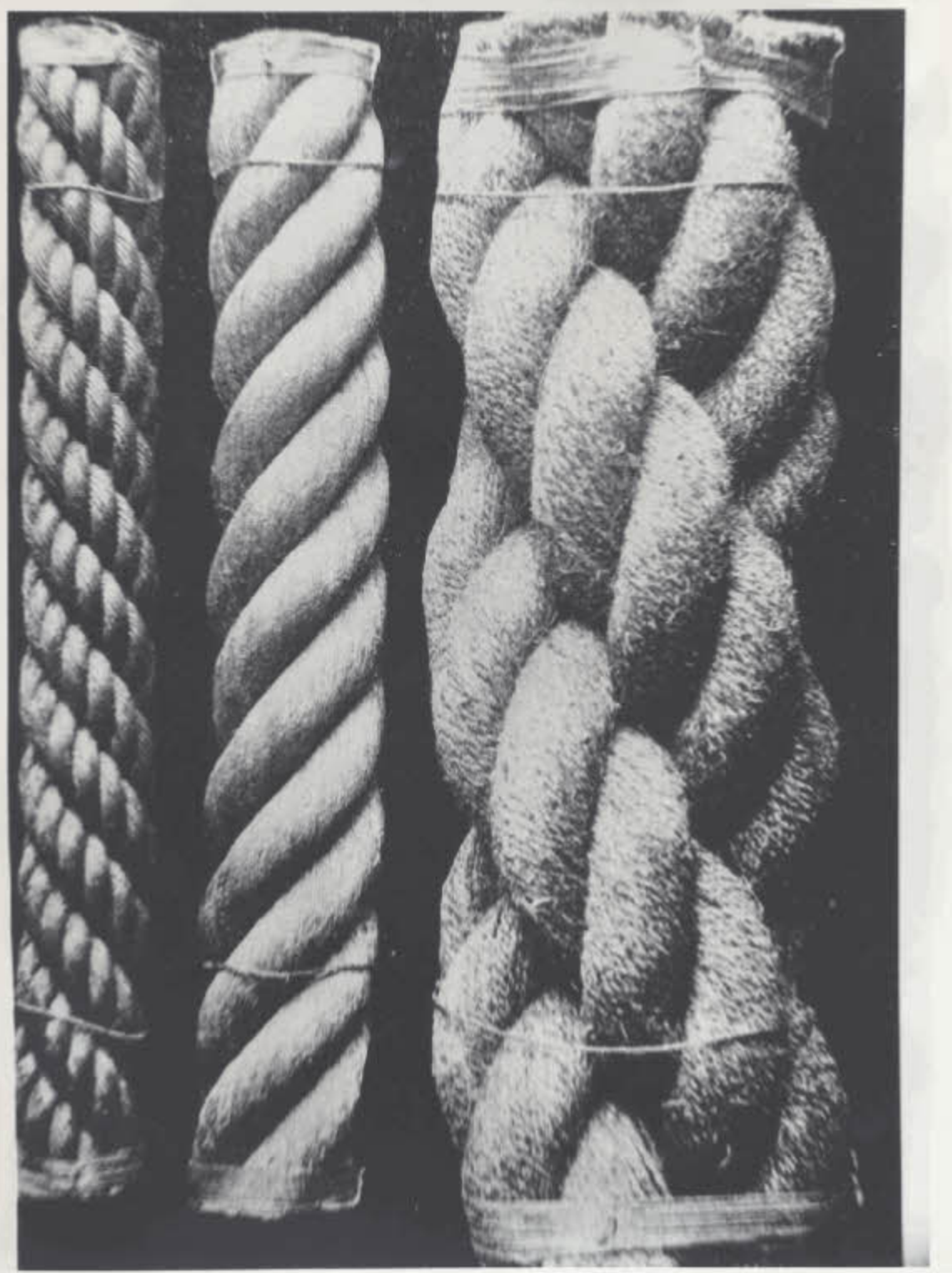

DE HAMSE FABRIEKEN

De ... waren ...
Zeer ... (5) ...

DEEL 2 DE TOUWSLAGERIJ

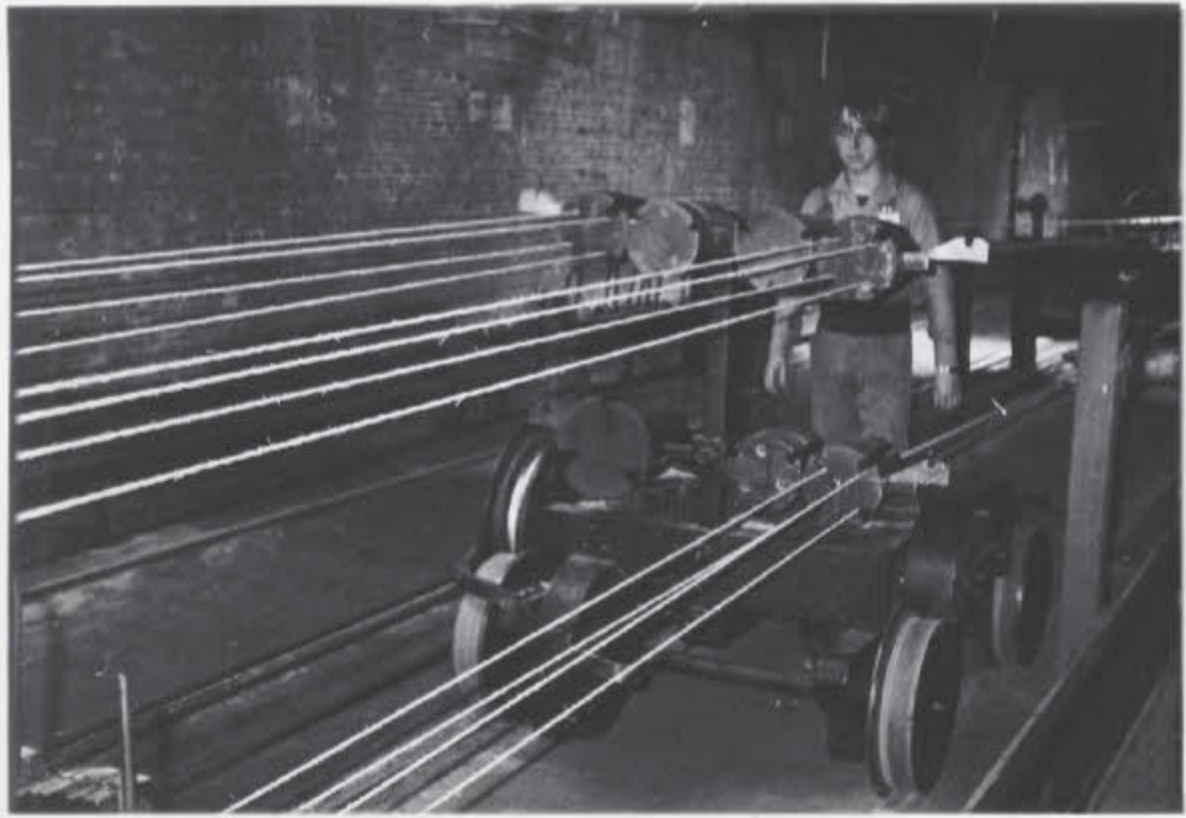
De touwslagers

Eigenlijk hadden ze een andere naam. Ze waren de "baanmannen". Ze zochten geen contact met de spinners of de andere mensen van de fabriek. Voor hen was de lange, halfduistere baan van 300 meter lang, de plaats waar ze werkten. Fris in de zomer, bar koud in de winter.

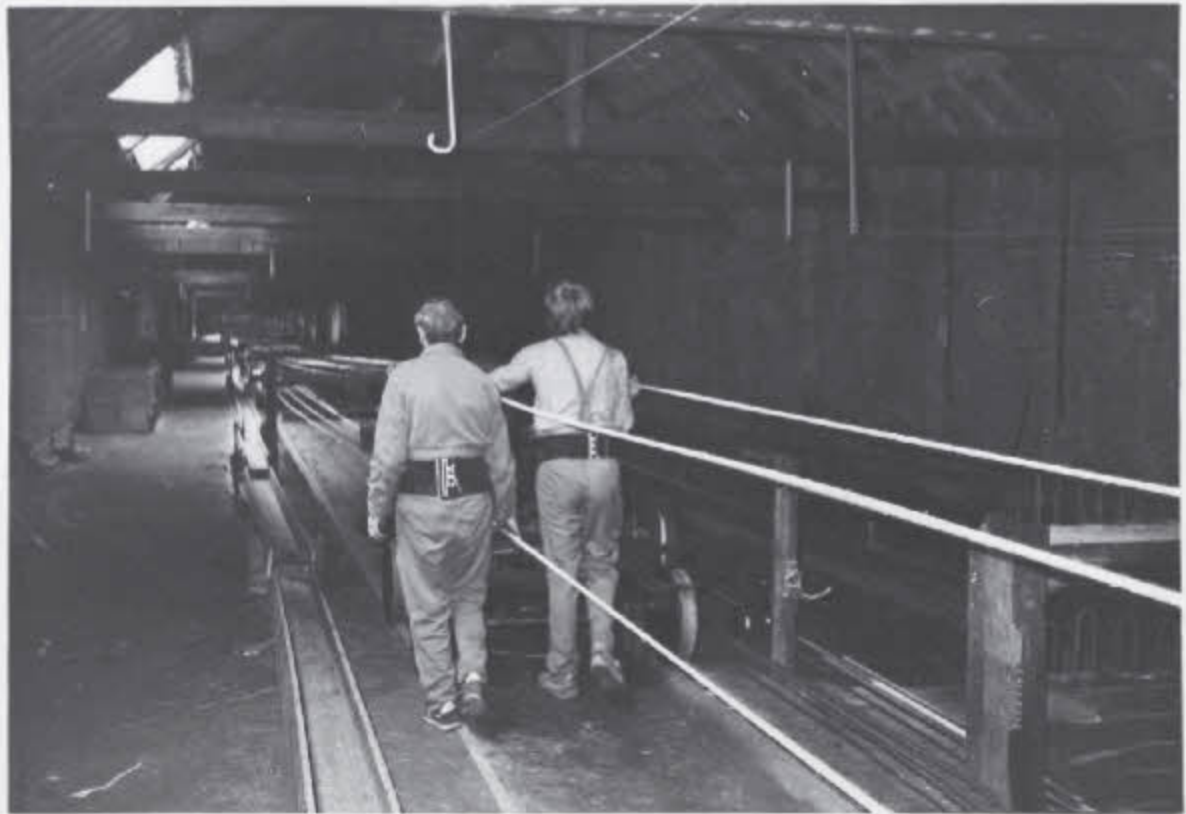
Alleen de baas van de baan telde mee, en dan nog, als baas moest ge door hen aanvaard worden en dat kon lang, heel lang duren. Ze kenden alles beter, het was hun stiel en het netste van al, het was godomme nog waar ook.

Er was een strenge, ongeschreven rangorde onder de baanmannen. De meeste strepen had de "wageman". Hij was de touwslager, bepaalde tros lengte, goochelde met de zware vette tandwielen van de baankar, zette het achterdraaisel bij en gaf zijn bevelen via een grote koperen bel, vastgemaakt aan een lange ijzeren draad, zo lang als de baan, door gaten en ogen lopend tot in het halfduister waar de baankar krakend de tros vormde (afbeelding 50 en 51). Het was een code van lange en korte belsignalen voor de buizier die, als tweede in de rangorde van het aflooprek, het aantal draden per streng bepaalde met de diameter van de buis waar al die enkeldraden samen kwamen (afbeelding 52 en 53). Onze buizier had maar een halve middenvinger, de andere helft was blijven steken in de buis. Verder was er de man van de topkar (afbeelding 54 en 55), hier werd als apotheose de tros gevormd. Als voorlaatste was er de opwinder. Die maakte rollen tot meer dan twee meter hoog. Het "koddeken" vormde de inloper, een mager scharwinkel die vanaf het einde der touwbaan de kabel vasthielt bij het opdraaien. In het begin was het inlopen nog traag, maar bij het groter worden van de tros moest hij beginnen lopen om op het einde met een schelle roep "Onderuit" de weg vrij te maken in een machtige spurt met het einde van de kabel. "Onderuit" was dan ook zijn bijnaam, hij was het knechtje van de baanmannen. Als allerlaatste in hun ogen en de meeste tijd volledig overbodig kwam de baas. Die diende om de orders af te geven, touwwerk geteerd of niet, de lengte, de dikte, sisal, manilla of kemp, en de eerste letters van de klant, A.V. Antwerpen-L.Rotterdam, op het inpakdoek in zwarte, vette letters te zetten. Verder hadden ze hem niet nodig, de baan en haar halfduister einde bewaarde haar geheimen.

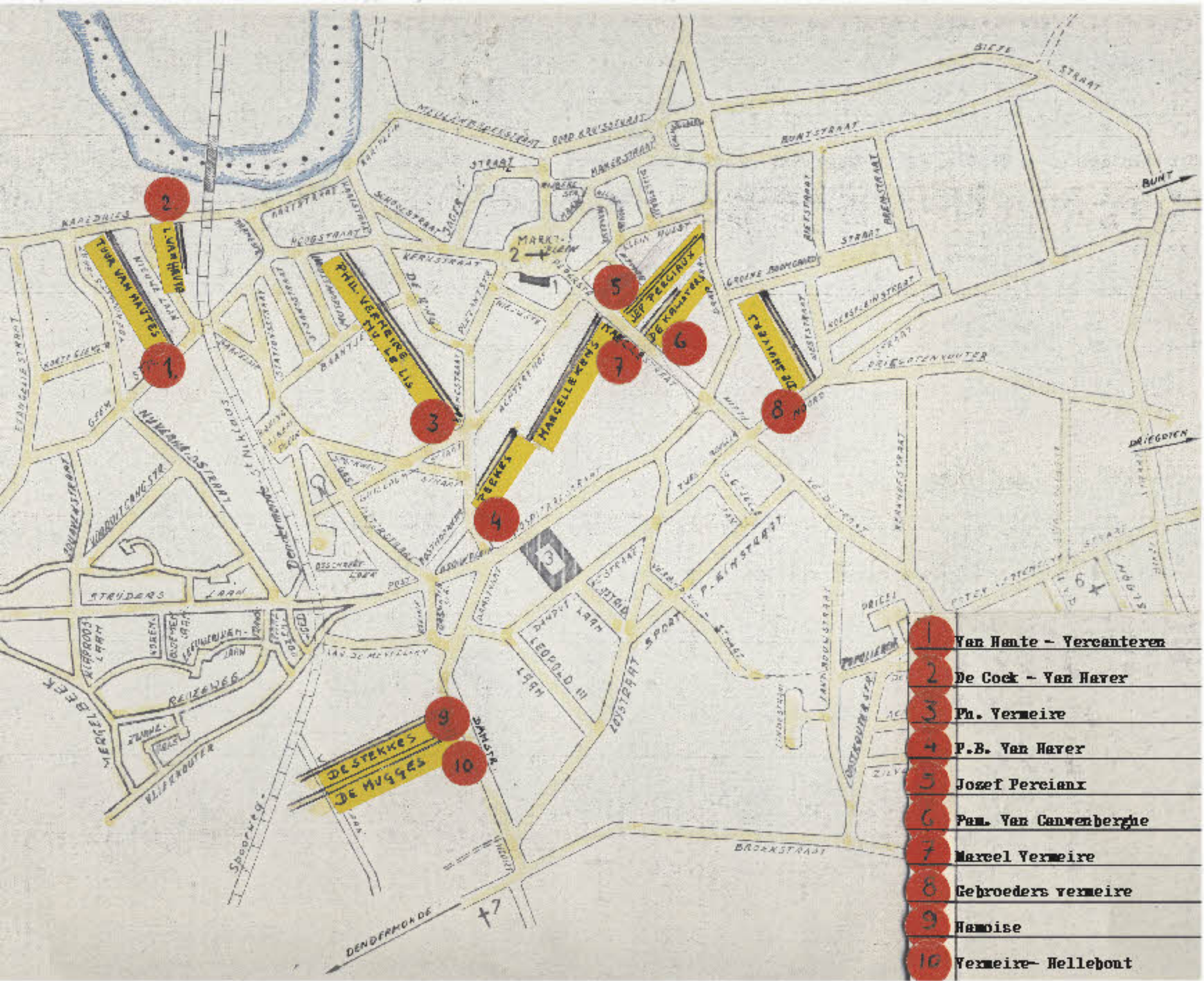
De mannen rookten niet. Ze sjiekten zware rolletjes toebak. Wie niet in de gratie stond kreeg een grote klad bruin sjiekensap juist op zijn voeten gepletst als waarschuwing "tot hier en niet verder". Het waren allemaal koppige steenezels, maar ze konden touwen maken zo dik als een struis mannenlijf.

54. Met de topkar van de strengen touw maken
55. Baanmannen leggen de strengen af, het touw is klaar

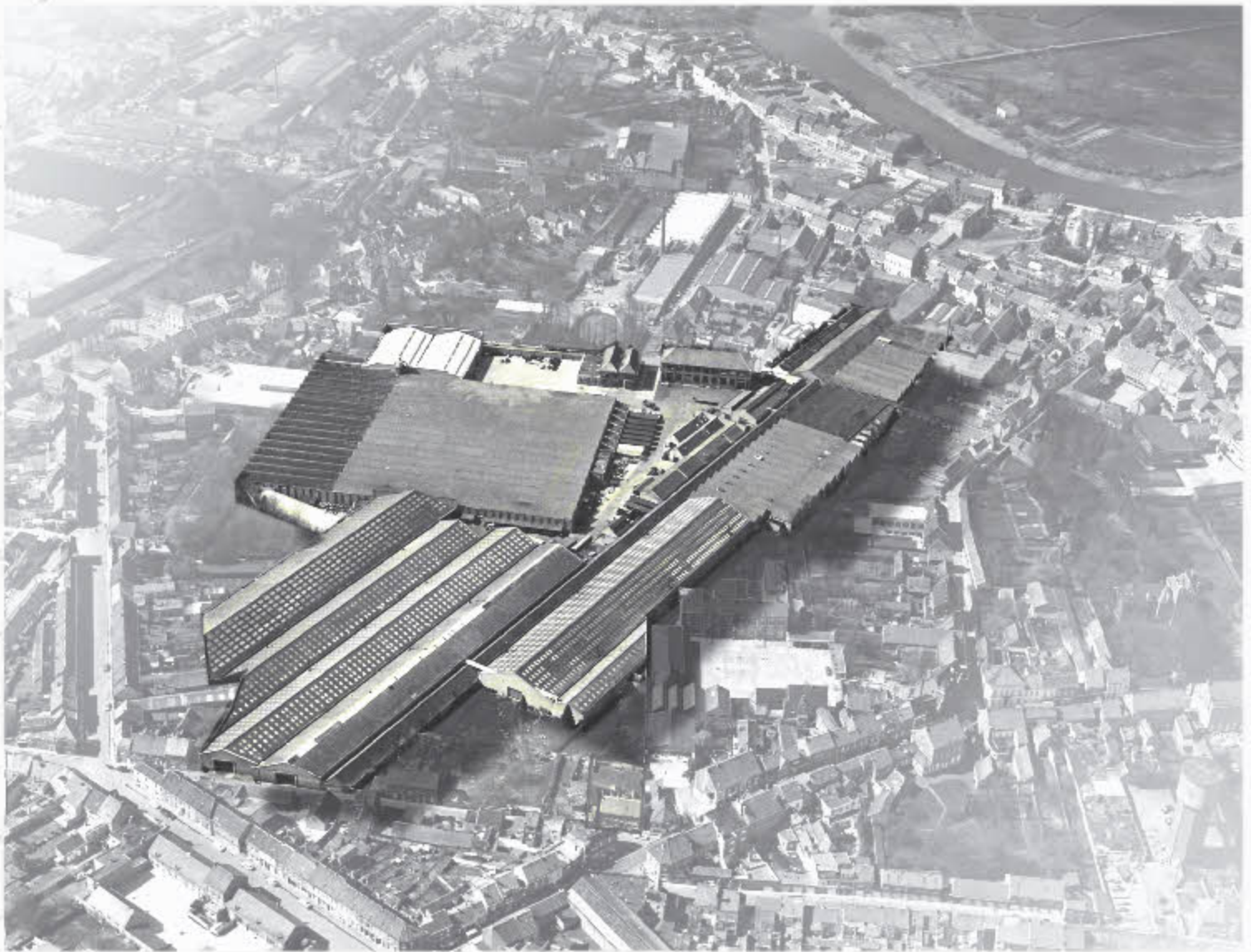

loop - en rechts het gespannen enkelparen, vast gemaakt

... met de hand gespannen die via de...
 ... de...
 ... van te maken, maar dat waren ons...
 ... van de auteur: op de kaart van de oude Hamse touwbanen zijn de tien bekendste touwbanen aangegeven. De informatie die ik van een aantal in de loop der tijd heb verzameld kunt ge lezen op de volgende bladzijden. Hopelijk zijn er nog mensen die daar wel nog iets vanaf weten, en dit gebrek kunnen aanvullen, ik moet het hiermee doen, 't is niet anders...

Le Lis en de Hollanders

59. Luchtfoto van het fabriekskomplex Le Lis 1969

Le Lis heeft in het Hamse gemeenschapsleven altijd een belangrijke plaats ingenomen. Ons dorp, gelegen tussen Durme en Schelde, was van oudsher bekend om zijn handspinners en touwslagers. Arm door een huisarbeid die nauwelijks een schamel bestaan in de kinderrijke gezinnen voorzag, ongeletterd en koppig, vasthoudend aan hun spinnebanen, leefde het volk van de harde labeur en de ingeslotenheid van de mensen achter de dijk. Slechts een boertig karnaval, een kermis en de pint bruine van de plaatselijke brouwer zorgde voor de schaarse ontspanning der Hamse wuitens. Onbekend met wat zich in het wereldgebeuren afspeelde, werden ze plots geplaatst voor een dreigend oorlogsgeweld in 1914. De bezetting van Antwerpen deed hen

60. Touwbaan van Le Lis in 1923

61. Foto rechtsboven: Spinnerij van Le Lis anno 1923

- rechts Soeiken Hiel, meester gast, de vrouw naast hem is Jeine Van Goethem

62. Foto rechtsonder: Touwbaan van Le Lis met vooraan de buizier, de man die de garenrekken, de garenschikking en het slot voor de strengen bedient

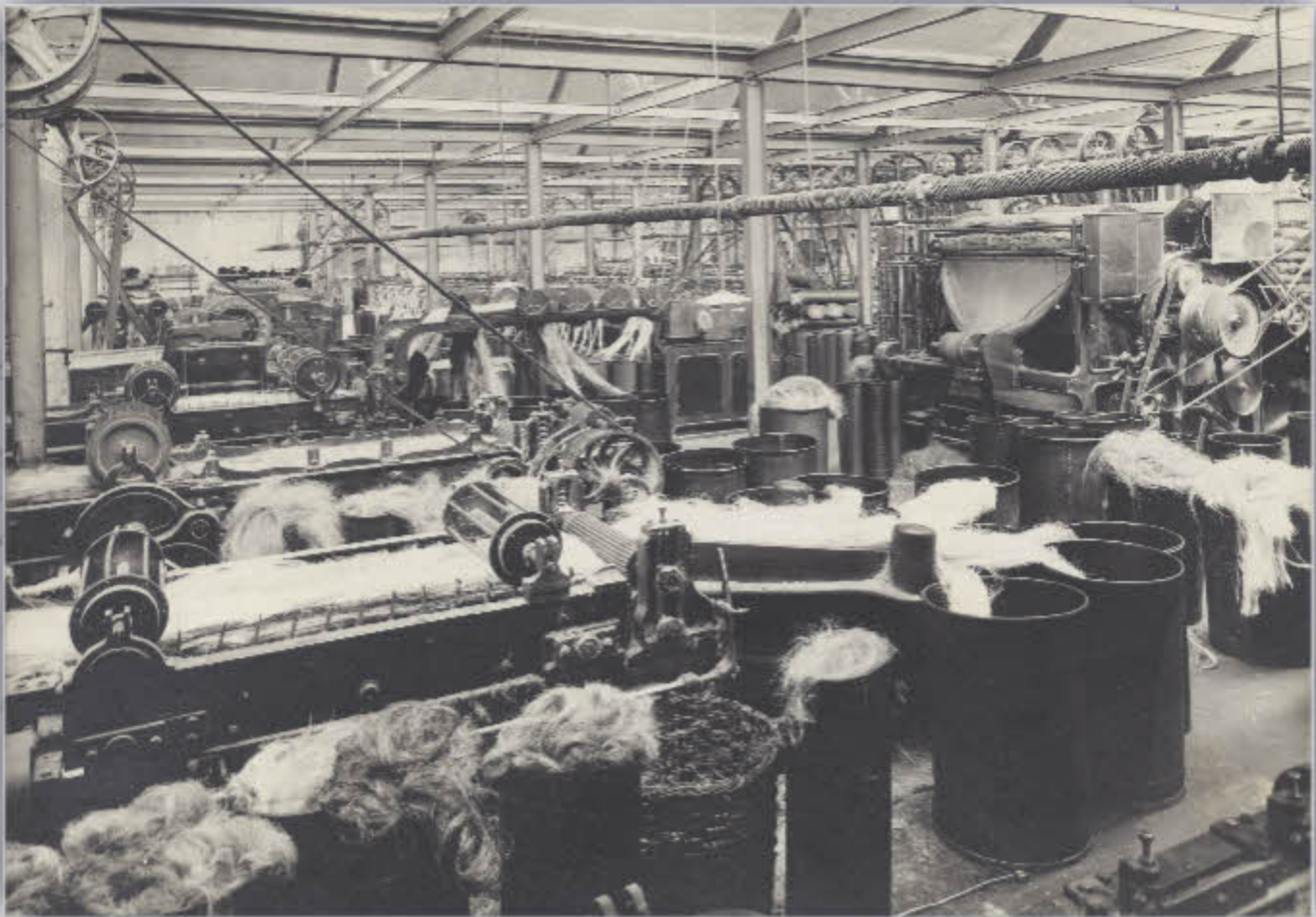
hals over kop met hebben en houden vluchten naar een nabijgelegen grens. Op hondenkarren en kruiwagens kwamen ze in drommen in het Nederlandse grensstadje Hulst, waar de Hollandse ontvangstcomités hen dirigeerden naar plaatsen waar ze hun stiel konden verder zetten en leven in een vrij Nederland. Op deze manier maakte de omgeving van Leiden kennis met de Hamse koordenmakers. Zo kreeg de heer H. van der Lely, Nederlands fabrikant en deelgenoot der Verenigde Touwfabrieken, Hamse werkkrachten in zijn touwslagerij. De gedegen vakmanschap en de werklust der Vlaamse arbeiders voor ogen, was het dan ook niet verwonderlijk dat na de oorlog deze zakelijke Nederlander zich vestigde in Hamme. Een oude touwbaan werd in 1923 door hem aangekocht (afbeelding 60 tot 65). Het bedrijf kreeg de naam Le Lis, naar zijn stichter van der Lely, lelie, Franse benaming "lis".

...ing - e
... een y
... wacht
... let led
... eeld a
... Le hi
... ell qui
... Rik v
... and, s
... ser of

47
C

... anders of met veel, als je lang draagt.

... it ge s
... akew, e
... n° 10
... inuas
... 4-18 d
... de lu
... ens me
... or de
... etten
... it - een
... miteit

... en rechts het gesponnen enbelgaren, vast gemaakt
... een of
... wacht
... het le
... eld a
... le hi
... ell qui
... Rik v
... and, n
... ser of
... k ande
... it ge s
... ken, s
... n° 10
... inas
... 4-18 a
... de lieg
... em met
... or de r
... tten v
... it - een
... mibief

"Tuur Van Hautes"

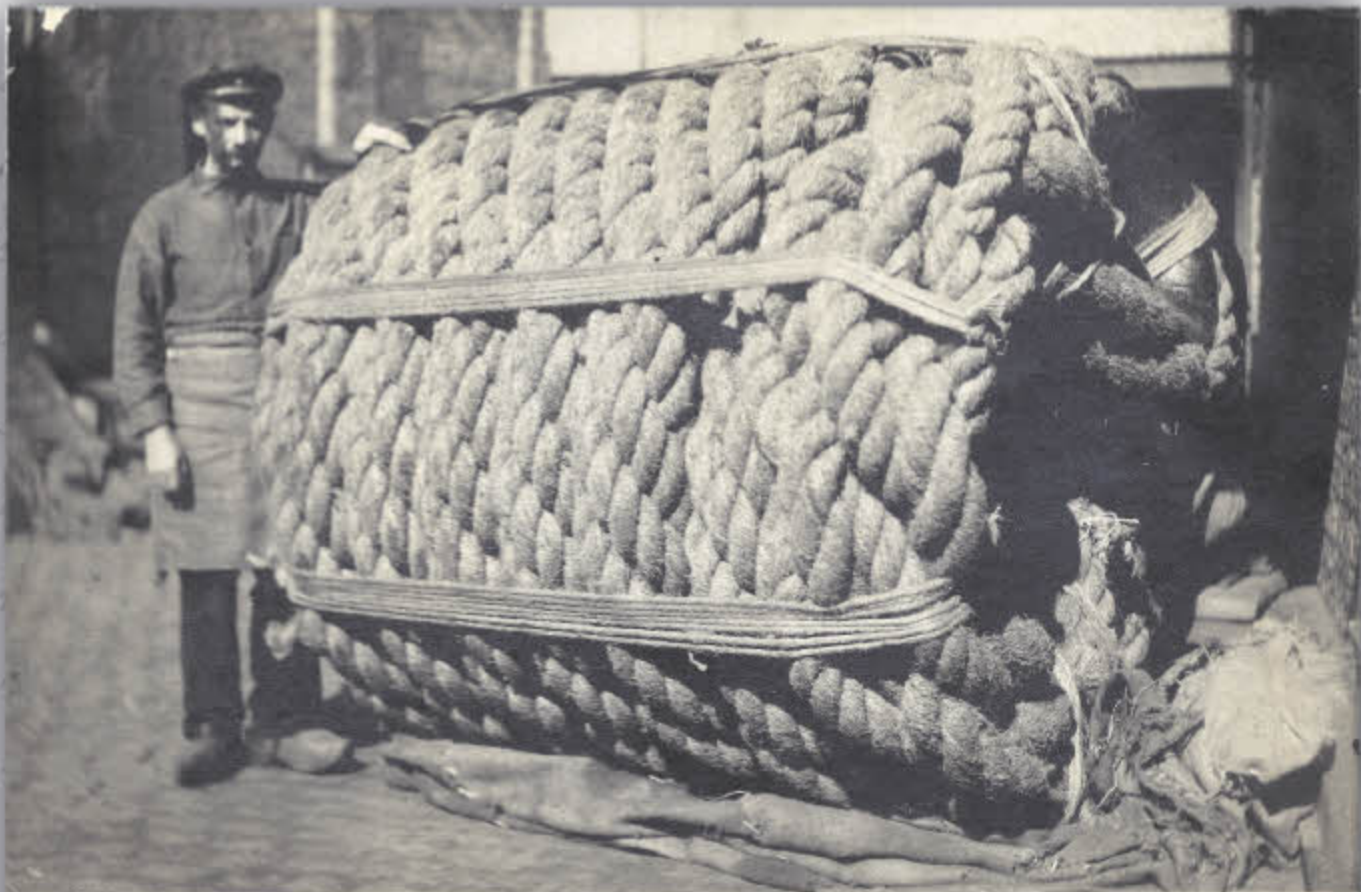
Van Haute - Vercauteren

66. Foto gemaakt voor 1914 bij Van Haute - Vercauteren
Loskappen van oude mijnkabels om de binnengarens
te hergebruiken voor platte kabels
Links staat een oude baankar

In het jaar 1880 werd het familiebedrijf Van Haute-Vercauteren opgericht. De stichter Arthur van Haute, in de volksmond bekend als "Tuur Van Hautes", was oorspronkelijk opkoper van gesponnen garens, mijnkabels, houten klompen enzovoorts. (afbeelding 66) Later stond het bedrijf bekend voor het maken van enorme kokosrekkers (afbeelding 68,70 en 71).

Hij begon een touwbaan. Neven de baan stond een windmolen (poermolen). Hij had drie zonen waarvan er twee in de oorlog van 14/18, gesneuveld zijn aan den IJzer. (afbeelding 67)

28 inch coir warp

Ropeworks *A. Van Haute-Vercauteren* HAMME (Belgique)

De touwbaan van Joseph Persiaux,
"Jef Perchau" in de volksmond

72. De Joseph Persiaux-uitvinding waar patent op verkregen is

Geboren uit een geslacht van handspinners had Jef Persiaux de handelsgeest meegekregen van zijn verre voorvaders. De stam was afkomstig van Zuid-Frankrijk, de Pyreneeën. Ze waren wijnvatenknipen- en wagenmakers met een grote drang naar trekken, verhuizen en handeldrijven. De zwartharige, bruingetaande man verliet de kleine spinnebaan om zich in de wereld van aankoop van sisal en andere vezelsoorten te storten. Op sommige ogenblikken steenrijk, op andere straatarm, dreef hij een oude spinnebaan in de Kapellestraat. Zijn zoekende geest was niet tevreden met de klassieke schaarse machinerie. Jef had zijn eigen ideeën en talloos waren zijn uitvindingen om het handwerk te mechaniseren (afbeelding 72, 73, 74 en 75). Zo had hij een kleine kaarde om mensenhaar te ontwarren en gelijk te maken tot een spinklare vezelband. Vanaf 1933 tot circa 1960 werd dit haar betrokken uit China. Na dit tijdstip komt er een overschakeling naar lamahaar en paardenhaar uit Argentinië.

87. Het paard trekt de touwwagen, boven
88. Touwslagen met paardekracht, midden
85. Afleggen 4-strengs touw, onder

**DE
KABEL**

...

**HET RESULTAAT
VAN MAN... EN
PAARDEKRACHT**

...

87. Afleggen 4-strengs kabel, boven
88. Afwerken en twisten van de uiteinden, midden
89. De kabel, zo lang als touwbaan, is klaar, onder

DE LAATSTE DER TOUWSLAGERS

Ze zijn niet meer van de jongsten en soms hebben ze de indruk dat ze in een museum werken...

Hun werkritme is niet meer wat het eens is geweest, hun slag is niet meer zo trefzeker, niet meer zo krachtig, maar dat wordt ondervangen door een ongevenaarde routine. Rustige mensen, die zich niet zo druk meer maken om de concurrentie van de machines die hun ambacht naar de folkloremusea heeft getorpedeerd.

Het is niet zo toevallig dat de laatste Belgische touwslagerij zich in Hamme bevindt, want deze gemeente is steeds één van de belangrijkste centra van dat ambacht geweest. In het gemeentehuis prijkt een antiek touwslagerswiel, zowat het symbool van deze gemeenschap die weggedoken leeft achter de hoge dijken aan de samenvloeiing van Schelde en Durme. Een groen, waterrijk gebied, waar bij mistig weer een haast snijdbare melancholische stemming hangt. En dat weerspiegelt enigszins het eeuwenlange wroeten van de Hamse touwslagers om de eindjes aan elkaar te kunnen knopen.

De schikking van de rijen huisjes in het dorp getuigt nog dat haast heel deze kleine gemeenschap van hetzelfde ambacht leefde: achter de nederige geveltjes strekken zich honderden smalle stroken grond uit waar ettelijke generaties van touwslagers het beroep aan elkaar door-gaven. Ieder huisje had zijn eigen touwbaan, en op één na zijn die nu allemaal in onbruik geraakt, hoewel ettelijke verroeste of verrotte voorwerpen nog wel aan het verleden herinneren.

Er werd niet helemaal met de traditie gebroken, want de nakomelingen van de ambachtelijke touwslagers verkopen momenteel hun werkracht in één van de drie grote industriële touwslagerijen en spinnerijen die zich te Hamme vestigden. Dat dateert van na Wereldoorlog II, toen een Nederlander het bedrijf NV Le Lis startte met werkvolk dat hij tijdens de oorlog in zijn Nederlands bedrijf een inkomen had verschaft.

Debiele kinderen

De touwslagerij te Hamme is doordrenkt met geschiedenis en legende. Heemkundige Jef Van Geert: „Hamme bezat reeds in de tijd van Keizer Karel een privilege voor het slagen van touwen en het was niet zo toevallig dat deze streek daarvoor in aanmerking kwam: de zompige gronden aan de samenvloeiing tussen Schelde en Durme lieten haast geen landbouw toe en men was wel verplicht uit te kijken naar een andere bron van inkomsten. Het had net zo goed de mandenvlechterij kunnen worden, waarvan later Klein-Brabant het centrum werd. Maar het werd de touwslagerij en dat geschiedt op basis van de teelt van Vlaamse hennep. Deze plant tierde immers weelderig in het drassige polderland.

algemene maatschappij voor touw en staaldraadkabels

MAATSCHAPPELIJKE ZETEL: KAPPELLESTRAAT 44 - HAMME (VL.) (BELGIË)
"Marcellekens" - N.V. Marcel Vermeire

Einde 18e en verder in de 19e eeuw werd de "koorden- en touwenindustrie" in Hamme bijna overheerst door één familie met name, "VERMEIRE".

Deze naam vindt men terug in bijna alle toen opgerichte fabrieken in Hamme, VERMEIRE & CIE waaruit "LE LIS" is ontstaan door overname door de familie Van Der Lelie uit Nederland. De andere genoten waren: Vermeire - Hellebant, Vermeire - Van Geeteruynen, Fa. Vermeire (Stijfselkot later overgenomen en opgedoekt door Fa. Remy) en nog een paar meer met namen als La Hammoise en Hofico waar in de raden van bestuur zeker familieleden van Vermeire mede de dienst uitmaakten.

Het was ook de tijd waarin een paar "Vermeire'n" ook op politiek gebied de dienst uitmaakten in Hamme (burgemeesters en schepenen).

Eén van deze lieden met name, MARCEL VERMEIRE had er genoeg van om met al die ooms, neven en nichten rekening te moeten houden om vooruit te komen en richtte in 1848 zijn eigen firma op. Hij verwierf een pand in de Kapellestraat (deels gekocht, deels geërfd) en begon er een koordenfabriek, speciaal om trossen voor de schepen te kunnen vervaardigen. Hiervoor was een lange baan nodig want een meertros moest 120 vadem (ca. 220m) lang kunnen zijn. Deze baan liep evenwijdig met de Achterthofstraat, die toen nog een weg was (achter het Hof van de familie Van Doorslaer de ten Ryen). Later kwam er nog een tweede baan, die uitkwam en nog uitkomt, in de Hospitaalstraat.

Om de touwen te kunnen maken had men ook enkelgarens nodig die gesponnen werden uit vezels van de Sisalplant en de Manillaplant. Deze garens werden toegeleverd door thuisspinners, die de grondstof van de firma verkregen en hun afgewerkt product op bobijnen afleverden. Deze thuisspinners kregen meestal ook huisvesting van de firma en zo ontstonden de werkmanshuisjes in de Kapellestraat en ook deels in 't Achterthof.

De zaken gingen goed (scheepvaart op Durme en Schelde was toen het voornaamste vervoermiddel om de haven van Antwerpen te bereiken) en er werd besloten om een "echt" fabriek te bouwen met name, een garens spinnerij zodat al dat gedoe met die thuisspinners kon worden opgedoekt en alles onder controle kon komen van Mijneer Marcel en zijn 2 zonen, Mijneer Urbain en Mijneer Maurice Vermeire. Die hadden dan ook een woning nodig en die kwam er in de Kapellestraat en ze staat er nog.

Na het overlijden van mijnheer Marcel Vermeire werd het roer overgenomen door de beide zonen, die verder zorgden voor een uitbreiding, aangepaste spinmolens om de productie te verhogen en aan te passen aan de steeds stijgende vraag naar trossen.

Ondertussen was men ook bij de scheepsbouw niet stil blijven zitten en werden de gieken, die ook werkten met touwen, stilaan vervangen door gieken voorzien van "staaldraadkabel" (sterker en veel langere levensduur).

Dit was ook de gebroeders Vermeire en hun medewerkers niet ontgaan en kort voor de 2e WO besloot men een "kabeltrekkerij" te bouwen naast de bestaande

Personalia Auteur en Inhoudelijk Overzicht

Auteur

- Jef Van Geert, Hamme 19 juli 1922
1938 Humanioradiploma
1939 Begin van loopbaan bij NV Le Lis
als hoofd van verschillende afdelingen
1940-'45 Technische studies
1946 Lerarenopleiding
1950 Richtte textielavondschool op in fabriek
1960 Leraar Burg. Van Driessche Instituut
1968 Mede-oprichter sociale werkplaats
"De Kempmaan" en tot vandaag voorzitter
van de beheerraad
1969 Benoemd tot rechter in Sociale Zaken
1979 Einde van zijn loopbaan bij NV Le Lis
als hoofd Personeelszaken

Teksten

André Van Bossche,
Voorzitter Heemkundige Kring Osschaert
Conservator Archeologisch Museum "Van Bogaert
- Wauters"
Voorwoord 1

Jef Van Geert,
Inleiding
Waarom dit boek? 3
Proza
Het Nest van de Wuiten 5

De Oude Hamse Textielindustrie 11
Deel 1 Het Handspinnen 12
Verhalen en bijverhalen
Een spinner vertelt 15
't Spinnhuizeken en 't Spinnnerslied 50, 51
Ons lied is uit 52
Enkele grondstoffen van de Koordenindustrie 54
Aanvoer van de grondstoffen en verzending van
de Afgewerkte producten 56
Lonen en Kostprijzen 59
De Hamse Touwindustrie in de 19^e eeuw 63
De Oude Spinbanen verspreid in het Hamse
Landschap 66
Getuigenissen van oude spinners 77

De Hamse Fabrieken 79
Deel 2 De Touwslagerij 81
De touwslagerij 83

Een voorgeschiedenis opgetekend door
Jules Vermeire 88
Le Lis en de Hollanders 91
Van Haute - Vercauteren 97
Joseph Persiaux 103
Vermeire's Baan 107
N.V. Marcel Vermeire, geschreven door
Erik Waegeman 113

Anekdoten
"Nandjen van de Roste Finne" 4
Wies van Muskes vertelt 27

Mijmeringen, 115
Nawoord van de schrijver 116

Leen Waegeman en Paul Van Geert
Nawoord van de Vormgevers 116

Illustraties

Jef Van Geert
Schilderijen 2, 5 - 9, 13, 24, 53
Tekeningen en schetsen 16, 18, 22, 26, 31, 35,
41, 68, 69, 77
Kaarten, 72 - 76, 90, 100
Krantenartikelen en documenten 19, 47, 48, 104,
106, 107
Grote verzameling oude foto's en
prentbriefkaarten

Paul Van Geert,
Cover naar eigen schilderij en pentekening 14

Leen Waegeman
Foto's 5, 6, 7, 114 en cover achter